

ERDÉLYI MÚZEUM

XIII. kötet.

1896.

III. füzet.

Az aversai gyilkosság.

(Első közlemény.)

Nápolyi I. Jankának és első férjének, András magyar királyfi-nak élettörténetét megírták már sokan sokféleképen; nálunk újabban Pór Antal¹ és Óváry Lipót², Olaszországban pedig Matteo Camera³ és Giuseppe de Blasiis⁴. És hogy ennek daczára én mégis jónak láttam András meggyilkoltatásának történetével újra foglalkozni, annak oka abban rejlik, hogy az említettem írók, szerény nézetem szerint, nem aknázták ki kellően a rendelkezésükre álló forrásokat és a mi fő, nem rostálták meg eléggé gondosan az általuk fölhasznált adatokat sem, a mint erről az olvasó jelen dolgozatom átlapozásánál könnyen meggyőződhetik. E rövid bevezetés után azonnal áttérhetünk *ad medias res*.

I.

Tudjuk, hogy II. vagyis Sánta Károlyt (†1309), Mária magyar királyleány férjét, harmadik fia Böles Róbert követte a nápolyi trónon, még pedig legidősebb fia Károly Martell (a legújabb kutatás szerint állítólag helyesebben Marczell) (†1301) fiának és a papi pályára lépett Lajos, utóbb toulouse-i püspök, igényeinek mellőztével. Róbertnek fia Károly, Calabria hercege, még atyja életében, 1328-ban, halt meg s második neje Valois Mária nemsokára ezután (1331-ben) követte férjét a sírba. Egyetlen fiuk, a kis Károly Marczell, csak nyolcz napig élt s azért az 1330. évben Róbert király

¹ Nagy Lajos életrajzában (1892) és egyéb alább idézendő dolgozataiban.

² A *Századok* 1893-iki folyamában.

³ *Giovanna I. di Napoli e Carlo III. di Durazzo*. (Salerno 1889).

⁴ *Le case dei Principi Angioini nella piazza di Castelnuovo* az *Archiv. Storico per le Prov. Napolet.* Anno XII. (1887) fasc. II.

két unokáját, Károly leányait t. i. Jankát és Máriát jelölte ki trónörökösökül¹ még pedig olyképen, hogy első sorban az idősebb leány, Janka örökölje a trónt, elhalálózása esetében pedig buga, Mária. Ugyanazon alkalommal jelenlevő alattvalóival letétette a két kis leány kezeibe a hűségi esküt. A szorgos nagyapa azonkívül férjéről is gondoskodott unokái számára és a magyar királylyal együtt kieszközölték a pápánál az engedélyt, hogy Jankát Károly Róbert magyar király fia, Lajos vegye el nőül és ha Lajos »*quod avertat Deus*« meghalna, mielőtt a fiatal házaspár fölserdülne és a közöttük kötött házasság beteljesítettnek, úgy az özvegyen maradt Jankát András veendi el nőül. Ha pedig Janka halna meg előbb, úgy hasonló körülmények közt Lajos elveendi Máriát. Ha pedig mind Lajos, mind Janka elhaláloznának, úgy Máriát a magyar királynak valamely más fia veendi el. A szicíliai király kívánatára azonban kikötötte XXII. János pápa, hogy azon esetre, ha a fönnebb említett esetek egyike sem állna be (*casibus praedictis cessantibus*) úgy Mária maradjon hajadon mindaddig, míg törvényszabta nagykorúságát és érettebb korát eléri, a midőn majd nagyapja a szicíliai király, vagy esetleg idősebb nővére, Janka jóváhagyása szerint menend férjhez.² Miután pedig a magyar király fiai és a szicíliai király unokái vérrokonok valának, egybekelésükhez pápai dispensatióra vala szükség, melyet János pápa nemcsak hogy a legnagyobb készséggel megadott, hanem még a tervezett házasságot vagy házasságokat fölötte helyeselte, mivel meg volt erősen győződve arról, hogy ez újabb kapocs az Anjou család két királyi ága között mindkét ország üdvére fog szolgálni.³

¹ Blasius (326 l.) szerint 1330 nov. 4-én a Castelnouvóban a királyi hercegek és számos más ember jelenlétében. Tehát még mielőtt András Nápolyba megérkezett volna.

²⁻³ Theiner *Vet. Monum. Hist. Hung.* I. 589. stb. Anno 16. (1332) — A figyelmes olvasó, ki a jelen dolgozatot pl. Pór Antalnak a jelen folyóirat VII. kötetének I. füzetében megjelent *Csőr Tamás*-ával összehasonlítja, azonnal észreveendi, hogy sok dologban eltérünk egymástól. Én persze minden arrogancia nélkül adom a magam véleményét, de idézem a forrást. A jelen esetben Pór a 32. lapon azt írja, hogy a pápa azt ajánlotta Róbert királynak hogy unokáit, a két calabriai hercegleányt a magyar király fiaival összeháziassa és a 33. lapon azután előbbi állításával ellentmondólag azt írja, hogy Róbert és Károly keresték meg a pápát, hogy adja meg beleegyezését a ter-

Okiratilag eddig még nincs bebizonyítva, hogy a házassági ajánlat, Visegrádból tétetett-e, vagy Nápolyból. Azt a mit régebb és újabb íróknál olvasunk, Róbert király lelkiismereti furdalásairól stb., azt Villani János vagy más valaki alkalmasint a kis újjából szopta és bátran a lomtárba relegálhatjuk. Már a fönnbbiekből is láthatjuk, hogy Róbert király kibúvó ajtót hagyott Mária számára.

Midőn azonban Károly magyar király 1333-ban Nápolyba ment, nem Lajost, hanem Andrást vitte magával. Róbert király úgy látszik, teljesen a magyar király tetszésére bízta, hogy melyik fiát esketi össze Jankával, a szicíliai trón örökösével, mert rendeleteiben, melyeket az őt meglátogatandó magyarországi rokonainak fogadtatására kiadott, folyvást a magyar királyról és a vele jövő »egyik vagy másik« fiáról tesz említést és még 1333 ápril 17-én sem tudja, hogy tulajdonképen ki volt a Janka számára kiválasztott vőlegény.²

Végre a magyar király megérkezett Nápolyba és itt szedt.

vezett házassághoz. Szerző hivatkozik Pray *Annales*-éire, ez pedig Raynaldus *Annales*-éire (ad annum 1331. no {XXVI.}) hol csakugyan azt találjuk följegyezve, hogy a pápa »aliis vero literis Sanciae Reginae inculcarat, ut cum maxime Siculae Ungaricaeque rei conjunctio ac foedus interesset, illudque matrimonio nepotis, ducissae Calabriae, ac Regis Ungariae filii sancindum esset, rem summo studio et contentione urgeret.« Szerző hivatkozik a pápa egy levelére, de nem adja ennek szövegét. Szerinte a levél »eadem pagina« található, mint XXII. Jánosnak egy »datum VII. kal. februarii, anno 15.º I. Károly magyar királyhoz írt levele t. i. »Tom. 8. pars. I. Epist. Secret. pag. 92.« Ha e levél még megvan, szövege ámbár fontos, még nem lett közölve. Úgy amint Raynaldus adja elő a dolgot, nagyon gyanusnak tűnik föl nekem s alkalmasint ő maga sem látta a levelet.

¹ A pápának Theinernél a 872. sz. alatt közölt levelében az áll, hogy írt már »alias« ugyan ezen ügyben. De »alias« »máskor«-t is jelenthet és »máshol«-t is és talán a 873. sz. levélre vonatkozik.

² Így pl. »De personis navigantibus in galeis pro adventu incliti Regis Ungariae, eiusque alterius filiorum venturorum in Regnum.« III. maji I. indict. (1332.) Egy magyarhoni levél szerint Károly király kénytelen utazását betegeskedése miatt elhalasztani. Veglie 16. Dec. I. ind. Róbert király pedig maga írja 1333 ápril 17-én (I. indict. anno regni 24) e szavakat »adventus incliti Regis Ungariae ejusque alterius filiorum in regnum.« *Mon. Hung. Hist. Acta Extera*, az adott dátumok alatt. A pápa is csak utólag értesült a választás eredményéről és jóvá hagyja azt, mivel András és Mária közt »sponsalia (jam) publice in facie ecclesiae sunt contractata.« Pór Antal azt írja ugyan, hogy Róbert király kérésére vitte el András apja Nápolyba, de forrást nem idéz.

26-án Jankát ünnepélyesen eljegyezték Andrással. Az eljegyzés jeléül a hét éves mátkák megcsókolták egymást (osculum sibi ad invicem praebuerunt). András ki lett nevezve Calabria hercegének és mátkájával együtt a Castelnouvóban külön udvartartást rendeztek be számukra, melynek élére a gonosz Philippa di Catania, Raymundo de Cabannis özvegye, Janka nevelőnője lett kinevezve, ki a preparandiát a krónikák szerint a mosó teknő mellett végezte. Meglehet azonban az is, hogy a krónikák ebben is túloznak s hogy Philippa talán a fehérművek gondozásával volt megbízva az elhalt Károly calabriai herceg háztartásában.

Andrásnak Jankával való eljegyzéséhez János pápa, mint már említettem, utólagosan (VI. idus Novembr. Anno 18-o, azaz 1333 nov. 8.) megadta beleegyezését. A pápa leveléből megtudjuk, hogy a magyar és szicíliai királyok közt, »post diversos tractatus« végre azon végleges megállapodás történt, hogy Jankát András vegye el nőül törvénytiszta koruk elérésével, de arra nézve, hogy miért nem Lajost jegyezték el a nápolyi trón örökösével, a pápa levele sem ad fölvilágosítást, mely egyszerűen azt ismétli, hogy Janka elhaltának esetére a már meghatározott föltételek mellett András, ennek elhaltával pedig a magyar király más valamely fia vegye el nőül Máriát.¹

Pór Antal szerint (*Csór Tamás* 35. l.) a kézfogó alkalmával Nápolyban a két király megegyezett abban, hogy András magyar herceg leend Róbert utódja a szicíliai trónon. *Nagy Lajos*-ában azonban nem is említi szerzőnk a kézfogót, hanem csak azt, hogy miután András ki lett jelölve trónörökösül, abban is történt megállapodás a két király közt, hogy András feleségül veendi Jankát mihelyest a törvénytiszta korukat elérik. Pór hivatkozik ugyan Lajos magyar király egy levelére,² melyben ez azt állítja, hogy néhai Róbert király Andrást az ország főurai jelenlétében, ezeknek beleegyezésével, de sőt készséges, örvendező hozzájárulásukkal, Szicília királyának jelentette ki. A részrehajthatlan történetírás azonban megkövetelte volna a szerzőtől, hogy fölemlítse azt is, hogy, a nápolyi Anjou-ház regesztáiban az ilyen trónörökös jelöltségnek absolute semmi nyoma nincs. Ő maga is említi *Csór Tamás*-ában, hogy levelet erről, úgy tetszik, nem írtak és csak a küküllei esperes és Villani regél-

¹ Theiner, I. 594.

² *Codex Morav.* VII. 385.

nek róla. Az *Acta Extera* másfelől közli Róbert király hivatalos levelét 1333 október 18-áról az Andrással való eljegyzésről, (sponsalia . . . de novo fore contractata), melyben felszólítja alattvalóit, hogy az ünnepélyek költségeinek fődözéséhez hozzájáruljanak, még pedig azért, mert *Janka* lesz a jövő királynő. András trónjelöltségéről ebben az okiratban egy árva szó sincs. Ennyit annak bebizonyítására, hogy mint gondolkodott Róbert király, még mielőtt »gyermeteggé vált« és »mielőtt az asszonyi cselek szövevényei«-be került az ekkor még java férfi korában lévő király¹

Bármily furcsának tűnjék is föl a dolog, a történetíróknak eddig még nem sikerült Janka és András esküvőjének keletét teljes biztossággal megállapítaniok. Pór Antal egyszerűen elkerüli a kérdés megoldását, olyképen, hogy elbeszéli, hogy tíz év folyt le az eljegyzés után és az agg Róbert király a nagyapák kedvtelésével készült a napra, a melyen majd »unokái és örökösei« egybekelnek. Elvégre hirdetést küldött szét tartományaiban, kijelentvén, hogy Andrást, a calabriai herceget, a jövő 1343. évi husvétkor lovaggá fogja üttetni és azután megünneplik a fiatal pár menyegzőjét. »A nyolczvan (!?) éves² király« azonban »nem érte ugyan meg a husvétot« de midőn meghalt, András és Janka »férj és feleség valának.« Így csak regényekben házasítják össze a szerelmes párokat.

Az egykorú *Chronicon Siculum* szerint a lovaggá ütés és esküvő még Róbert király életében, még pedig 1342 augusztus havában ment végbe.³ A hónap nevét, a kiadó megjegyzése szerint, az eredeti kéziratban áthúzta valaki s azért úgy látszik, már az illető javító is észre vette, hogy a hónap talán hibásan van

¹ A király ekkor 58 éves volt, mert a *Chronicon Siculum* szerint (6. l.) 68 éves korában halt meg. A pápával folytatott levelezésben sincs szó András királyságáról, melyben csak az áll, hogy a házassági szerződésre esküdtek meg a két király és a jelen levő főurak. Theiner I. 594.

² Ezt valószínűleg Villani Jánostól tudja a szerző. Ennek tévedése pedig úgy magyarázható meg, hogy »annos circiter octoginta natus«-t írt »anno circiter octoginta natus« helyett.

³ »Et antequam obiret (Rex Robertus) ordine milicie decoravit dominum Andream ducem Calabrie, maritum dicte domine regine (Johanne) die 18. augusti (kitörülve) ejusdem Indictionis (csak hogy az indictiont hiába keressük). Et die 23 ejusdem (Andreas) concubuit cum predicta domina regina Johanna uxore sua.« *Chron. Siculum* ed. Blasius p. 7.

közölve. Továbbá, mind az *Acta Extera*, mind pedig Blasiis közlik — az előbbi teljes szövegét, az utóbbi kivonatban — Róbert királynak azon furcsa, rendkívül fellengős levelét, melyben különböző tartományainak hű alattvalóit az esküvőre meghívja. Az *Acta Extera* szerint az „edictum de militia Andrea» 1342 aug. 14-éről van keletve, az indictio száma X. és Róbert király uralkodási éve 34, tehát az utolsó. E levélben a menyegzői ünnepek csakugyan a jövő húsvét utáni negyednapra vannak kitűzve. Nápolyban, a Konstantinápolyból bevett szokás szerint, az indictio száma szeptember 1-ével változik, és azért a X. indictio aug. 4-ke csakugyan a 1342. évre esik. Miután pedig Róbert király ország-lási éveit apjának halálozási napjától, 1309 május 5-től számítja, azért az országlási év is az 1342. év mellett vall. Blasiis szerint azonban az illető regesta az 1341—42-diki regesták közt fordul elő s ha, mint mindenhol szokás, a regesták a fejedelem uralkodási évei szerint vannak csoportosítva, úgy a kérdésben forgó levél még 1341-ben lett kiállítva s az eredeti évszám, indictio és országlási év önkényesen meg lettek változtatva. A *Chronicon Siculum*-ban tehát a hibás »augusztus« helyett április havát kell írunk (mert húsvét 1342-ben márczius 31-ére esett) és a menyegzőt erre a hónapra tennünk. Különbö a dátum nem lényeges és nincsen semmi befolyása az alább mondandókra.¹

Még az 1334. év végén meghalt volt XXII. János pápa és utódja Benedek is sirba szállt 1342 április havában. A pápai trónon öt VI. Kelemen követte, ugyanazon év május havában, ki trónra lépte után rövid idővel Aymerich bíborost avval bízta meg, hogy Nápolyba menjen és Róbert királytól a hódolati esküt átvegye az I. Károly és a szentszékkal történt megállapodás értelmében, mely megkívánta, hogy minden új pápa, vagy új király trónraléptével a hódolati eskű megújítottassék.² De a bíboros útközben más országok ügyeinek elintézésével lévén elfoglalva, későn érkezett meg Nápolyba és Róbert király a következő (1343) év január 19-én már meghalt.

¹ Azt, hogy még Róbert halála előtt történt meg az esküvő, Petrarca is állítja és a király végrendeletének szavai is bizonyítják; s azért figyelembe sem kell vennünk azt, a mit némely forrás, mint pl. a *Chron. di Partenope* regél.

² Raynaldus ad annum 1342. no XXII.

Végrendeletében¹ a király trónörökösökül ismét Jankát és Máriát jelölte meg és utasítást hagyott hátra, hogy ha Janka törvényes magzatok visszahagyása nélkül hunyna el, úgy őt a trónon Mária kövesse, Endre pedig ez esetben elégedjék meg a salernoai fejedelemséggel, melyet mint a szicíliai király vagy királynő hűbérese bírjon. Elrendelte továbbá Róbert, hogy sem »az említett (calabriai) herceg és hercegnő, sem pedig Mária« 25 éves koruk befejeztéig »nihil debeant, vel possint agere in iudicio vel extra iudicium«, hanem helyettük az ország ügyeit egy öttagú kormánytanács intézze, melynek tagjaiul a következők valának megnevezve: Sancia özvegy királyné, Fülöp cavalloni püspök a vice-kancellár, Filippo di Sanguieto Conte di Altofiume, Goffredo Marzano conte di Squillace a királyság főtengernagyja és végre Carlo de Artois conte di S. Agata de Goti, mely utóbbi egyén oly nevezetes szerepet játszott későbbben. Ha azonban — »quod Ipse Dominus Rex (Robertus) non credit neque intendit« — minden tilalom daczára András, Janka vagy Mária a megszabott kor elérése előtt az ország kormányzásába avatkoznánk, úgy minden ilyes rendeletük, intézkedésük »ipso jure« törvénytelennek, hatálytalannak és érvénytelennek tekintendő.

A végrendelező továbbá úgy intézkedett, hogy Máriát Lajos magyar király vegye el »propter certas conditiones secretas, quo ipsum Dominum Regem (Robertum) movit, sicut expressit«. Ha pedig az említett házasság valami akadályba ütköznék azon megállapodás miatt, mely Lajos házasságát illetőleg a magyar és cseh királyok közt már megtörtént s azon eskü miatt, melylyel ez meg lett már erősítve, (Lajos még 1338 ban lett eljegyezve első nejével, Margittal, erre czéloz Róbert király), úgy Máriát vegye el vagy János normandi herceg, Fülöp francia király legidősebb fia, vagy ennek akadályoztatása esetében öcscse, a király másodszülött fia.

A végrendelet egyszersmind meghagyja, hogy a Provence és Forcalquier »mindig és örökre« a királysággal maradjanak egyesítve egy és ugyanazon fejedelem alatt, s hogy e két grófság még azon esetben se szakítsanak el az anyaországtól, ha több fiú vagy több leány örökös jelentkeznek.

A végrendeletet Róbert király néhány nappal halála előtt (ja-

¹ Közölve Lünignél *Codex Diplomaticus Italiae* (Frankfurt, 1725—35.)

nuár 16.) mondotta tollba a hivatalos jegyzőnek, még pedig Sancia királyné és számos néven megnevezett tanú jelenlétében. Jelen voltak azonkívül még András herceg is feleségével Jankával és sógor-nőjével Máriával, kik mindhárman ünnepélyesen megesküdtek a szent evangéliomra, hogy a végrendelkező akaratát mindenben híven teljesíteni fogják és esküjök megerősítésére mindannyian megáldoztak.

II.

Nincsen azonban szándékomban a nápolyi dolgok összefüggő történetét még egyszer elbeszélni és már jól ismert dolgokat újra ismételni. Czéлом egyszerűen az, hogy újjal mutassak azon hibákra és hiányokra, melyekkel sűrűen találkozunk még modern történetírók dolgozataiban is, kik a szerint, a mint Janka mellett kardoskodnak vagy ellenszennvel viseltetnek iránta, boldog-boldogtalantól elfogadják minden megválogatás, megrostálás nélkül a legvadabb pletykákat — már t. i. ha ezek beillenek előre megállapított ítéletük keretébe; vagy pedig elhallgatnak még fontos dolgokat is — ha ezek nincsenek inyükre. Azonkívül pedig Janka valódi jellemét elfödte az évszázadok mély porrétege, ellepte a történelmi pókháló és szenny, és a történetírók részéről gondosan öntözgetett, ápolgatott irodalmi burján. Ha elhihetjük azt, mit egy modern olasz író állít róla, Nápolyi I. Jankának a hagyomány összesen öt hasonló nevű rossz asszony bűneit rója föl:¹ a mi teljesen fölösleges, mert Jankának van elég dolga beszámolni a maga bűneiért.

Egy más párt ellenben égis magasztalja és teljesen ártatlannak vallja a királyasszonyt és azt állítják, hogy az I. Jankának tulajdonított teljes bűnlajstromot utódjának, a gonosz II. Jankának kell betudnunk.

Lássuk tehát, miben áll tulajdonképen a dolog és fogjunk hozzá a tatarozáshoz és gyomláláshoz.

Igy pl. tudjuk azt, hogy nemsokára Róbert király halála után megjelent a nápolyi udvarnál Petrarca, a koszorus költő, mint pápai követ, és hogy az elhalt király által tömlőczbe vetett Pepiniek kiszabadítását kieszközölje a kormánytanácstól.² Petrarca nagyon érzékeny, vékonybőrű, finnyás ember volt, kit a nemzetek apraja-nagyja elkényez-

¹ Gaetano Amalfi *La regina Giovanna nella Tradizione* (Napoli, 1892.)

² E küldetésről lásd a második közleményt.

tetett volt költői ömlengéseierl. Nápolyba érkezve, egy szerinte Róbert nevű magyar barát nagyon kevés teketóriával fogadta őt, a pápai követet és ünnepelt költőt! s ezért a sértett fél a maga módja szerint vett boszút és pelengérré állította »a förtelmes sündisznót«, (mint a koldús barátot), nevezi »a Róbert király sírjából kicsúszott kigyót,« »a háromlábú állatot« »a színmutató, rongyokba burkolt, de tőkepénzes, meggörnyedt, de fennhéjázó zsarnokot.« A koszorús költő e levele egy hysteriás rohamban szenvedő vén leány minden összefüggés nélküli, szakadozott kifakadásaihoz hasonlít inkább, mint egy komoly férfiú szitkozódásaihoz. De hát Petrarca írta és úgy látszik, az ő szava szentírás. Ha elolvassuk továbbá Petrarcanál, hogy ez a szapulatlan sündisznó állítólag mint zsarnokoskodott a nápolyi udvarnál, mint némitott el mindenkit az ő szava, úgy csakhamar arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy itt egy Richelieu, Wolsey biboros vagy Fráter Györgynek rongyokba öltözött prototypusával van dolgunk. Petrarca óta azután Róbert barát folyvást szerepel a történetírásban és számos történetíró gazdagon hozzájárult újabb adatokkal élettörténetéhez képzelő tehetségük gazdag adattárából. Így pl. Óváry említett cikkében sok szép dolgot mesél róla,¹ de tájdalom! forrását nem idézi s azért, bocsásson meg érte, ha az ő adatait egyelőre félreteendjük, még forrását meg nem nevezi. Mert ámbár kutattam mindenfelé e híres barát nyomai után, kutatott Blasiis is, sem ő, sem én nem akadunk még nevére sem, az egy Petrarca levelein kívül egyetlen egy *hiteles* egykorú krónikában vagy okiratban és állítólagos túlkapásairól tudunkkal egyetlen egy panasz sem érte a pápai udvart. Egy kis megfontolás után, talán maga Óváry is be fogja látni, hogy Janka aligha türte volna meg udvaránál a zsarnokoskodó koldús barátot, ha ez — mint Óváry meséli — merészkedett volna »mint zúgó fürgeteg csapni a mulatozók közé (értsd Janka és vendégei közé) és Isten haragjával fenyegetni a kicsapongó udvaroncokat, hanem menten kitette volna a csuklyáját a hűvösre, még pedig sokkal kevesebb czeremóniával, mint a hogyan kitette volt a pápától följé rendelt Aymericus pápai legátus vörös talárisát. Ha vannak Óvárynak hiteles adatai a barátról, úgy könyörgöm, ismeresse meg azokat. Mindaz, mit eddig e dologban fölfedeznem sikerült,

¹ Századok, 1893.

abból áll, hogy valami szerény »frater *Jacobus* Ungarus de Ordine Predicatorum, Capellanus domini Ducis (Calabrieae)« kapott egy társával potom néhány garast egy 1344 jan. 29-ről kelt okirat szerint.¹ Róbert barátot ezért egyelőre nyugalomba helyezhetjük.

Petrarca után barátjával Boccaccio Jánossal számolhatunk le. Vele czéлом még hosszasan foglalkozni alább s azért egyelőre csak annyit említek róla, hogy Janka védői és vádlói megegyeznek abban a pontban, hogy Boccaccio a nápolyi udvarnál fölolvasta »munkácskái«² s csak annyiban nem ért egyet a két párt, hogy Janka bámulói azt állítják, hogy Boccaccio munkáiban nincsen (nevezzük meg valódi nevén) disznóság; ha pedig van, úgy ezekért nem szabad magát Jankát egyedül felelőssé tennünk, hanem okolnunk kell a feslett kort, melyben élt és mely nem volt oly finnyás mint például a mai puritánok. Hogy Boccaccio munkáiban van-e mocskos dolog, arra csak a jó ízlés felelhet. *De gustibus non est disputandum*. Mindenesetre föltűnő az, hogy eddig még nem akadt ember Angliában, a ki pl. Boccaccio *Decameron*-jának fordításával kedveskedni merészelt volna az olvasó közönségnek. Irodalmi czélokra megjelent ugyan számos év előtt egy úgynevezett fordítás, de ebben a legjellemzőbb passusok az eredeti szövegben valának közölve, mert jól tudta a fordító, könyvnyomtató és könyvkereskedő, hogy valamennyien fegyházba kerültek volna fáradságukért, ha ezeket a passusokat lefordítani vakmerősködtek volna. Ott van pl. Vízetelly esete, ki néhány év előtt Zola egynémely munkáival akarta megismerkedtetni francziául nem értő honfitársait, s drágán fizetett, pénzzel és személyes szabadságának elvesztésével a kísérletért. Az persze ismeretes dolog, hogy régente nem voltak oly finnyások az emberek »sikamlós« elbeszélések dolgában, mint pl. mai napság. Magam is láttam egy XVII. századbéli spanyol munkát, tele ocsmány elbeszélésekkel és még förtelmesebb képekkel, melynek elején ott figurált a papi censör »imprimatur«-ja és az a véleménye, hogy ő az illető könyvet figyelmesen átolvasta és átnézte és nem talált benne semmit, mi a jó erkölcsökbe ütköznék. Nem szabad továbbá el-

¹ *Acta Extera* a dátum alatt. Janka túlkapásairól, zsarnokoskodásáról vannak adataink quantum satis.

² Pór Antal szerint 1343-ban már a *Decameron*-ból olvasgatott föl részleteket, mit kötve hiszek, mert e munka az 1348-iki járvány elbeszélésével kezdődik.

felednünk, hogy egy dél-olaszhoni erkölcsi bírónak teljesen más fogalmai vannak az erkölcsösség dolgában, mint pl. angol kollégájának és hogy talán míg az olasz élvezettel olvasandja a pornographia ama remekművét és netovábbját, Boccaccio *Corbaccio*-ját, az angol embert már Zola productioi is elundorítják.

Miután tehát e pontot illetőleg a vélemények elágaznak, szükséges lesz valami békebíró és capacitás véleményét kikérnünk s e célra competensebb bírót nem ajánlhatnék, mint éppen magát Messer Giovanni Boccacciot, a szerzőt, kinek ítélete ellen még Janka legbuzgóbb hívei sem zúgolódhatnak. Midőn Boccaccio az érettebb férfikort elérte és kissé lehült, egy ismerőse, kit »Generosus Miles Dominus Maghinardus de Cavalcantibus»-nak czimez, kedveskedni akarván neki, tudatta vele, hogy az ő (Boccaccio-nak) munkáit a házához tartozó hölgyeknek készül fölolvasni. Boccaccio erre egy rimáncodó levéllel felelt,¹ melyben könyörög barátjának, hogy álljon el szándékától és ne olvassa el »nugas meas» és hozzáteszi, hogy »nosti quot ibi sint minus decencia et adversantia honestati, quot Veneris infaustae aculei.« Kéri barátját, hogy ha hölgyeinek becsületével nem törődik, legalább ne hozzon a szerző ősz fejére szégyent és gyalázatot.« Extimabunt enim (dominae tuae) legentes me spurgidum lenonem, incestuosum senem, impurum hominem, turpiloquum maledicum et alienorum scelerum avidum relatozem. Non enim ubique est, qui in excusationem meam consurgens dicat: *Iuvenis scripsit et majoris coactus imperio.*»

Szántsándékkal eredeti szövegében közöltem Boccaccio ítéletét a saját műveiről. A szerző azon állítását illetőleg, hogy *vi coactus majori* írta sikamlós elbeszéléseit, könnyen eltalálhatjuk, hogy kinek pressiója alatt produkálta pornographiai remekműveit. Volt-e a nápolyi udvarnál, kérdezem, más *force majeure* magánál a királynónél? De Janka jelleméről majd az utolsó szakaszban bővebben foglalkozandunk s azért egyelőre nem vesztegetek több megjegyzést reá.

Még csak Andrásról egy pár szót. Több külföldi író, legújabban pl. Camera, azt írja a szerencsétlen fiatal emberről, hogy kedvetlen és komor természetű volt, ingatag baráti érzelmeiben és mint férj, állhatatlan nejehez való hűségében. Szegény Camera bizony nem találta föl a puskaport és a legnagyobb hiszékenységgel vakon el-

¹ Francesco Corazzini, *Le Lettere edite e inedite di Messer Giovanni Boccaccio* (Firenze, 1877.) p. 298.

hisz mindent, a mit bárhol hall vagy olvas. Muratori pedig említi, hogy némely írók szerint András durva tuskó volt, barbár szokásokkal, ki magánál még barbárabb és insolens, büszke, magyar kíséretével együtt gyűlöltté tette magát a finom nápolyi udvarnál. Némelyek véleménye szerint pedig, mint férj, képtelen volt megfelelni házastársi kötelességeinek (non era atto a soddisfare ai doveri del matrimonio).¹ Mindez azonban csak irodalmi dudva, melyet Janka védői a történetírás gazdombjairól szedegettek össze, oly czélból, hogy Jankának férje iránt táplált gyűlöletét valami úton-módon megmagyarazzák és a ledér királynőt mentegessék. A források valódi értékét ismerő olvasónak elég lesz megmondanom, hogy az Andrásról szóló kedvezőtlen ítéletek oly mételyezett forrásokból erednek, mint pl. Tristan Caracciolo,² a modenai krónika³ és a botrány-gyártó Collenuccio.⁴ Ezekkel ellentétben Petrarca,⁵ Boccaccio,⁶ Cola Rienzi⁷ és VI. Kelemen pápa,⁸ kik vagy személyesen ismerték Andrást, vagy kiknek módjukban állott és alkalmuk volt a magyar királyfiról és valódi jelleméről helyes fogalmat szerezni maguknak, a legnagyobb dicsérettel emlékeznek meg róla s azért András rágalmazóira nincs szükségünk több szót pazarolni.

III.

Óváry panaszkodik,⁹ hogy Róbert király végrendeletében András megkoronáztatásáról egy szóvalsem volt említés téve, de ha

¹ *Annali d' Italia* VIII. 186.

² *Vita. Johanna*e Muratorinál, XXII. köt. A szerző Jankáról azt írja, hogy »cur autem Andreae mortis assenserit, utpote rem judicatu difficilem, hactenus ignotum est.«

³ *Chronicon Mutjnense* auctore Joh. de Bazano u. o. XV. köt.

⁴ Collenuccio *Historia di Napoli* (Venetiis 1613.)

⁵ *Epist. Familiar.* lib. VI. Epist. 5. »Rarae indolis puer, magnae spei rex« és »mitissimus innocentissimusque hominum.«

⁶ Petrarchával ellenkezőleg azt írja Boccaccio, hogy »verum cum quidam ex regni proceribus jam praecognitam in se severitatem regii juvenis et forte meritam indignationem timerent.« *De casibus viror. illustrium.* A 3. eklogában is fölötte rokonszenves hangon ír róla. Erről bővebben alább.

⁷ *Epistolario*, még pedig a prágai érsekhez írt levelében (1350 aug. 15.) »innocens ille agnus«-nak nevezi. Ez a *Mon. Hung. Hist.* Acta Extera II, 392 is megjelent.

⁸ I. a pápa leveleit. *Tört. Tár* 1892. 385. és köv. ll.

⁹ *Századok.* XXVII. 495.

kissé figyelmesebben olvassa el ismét a végrendeletet, csakhamar meggyőződhetik arról is, hogy Janka megkoronáztatása sincs megemlítve és Máriáé sem; s hogy mindhárman egyforma bánásmódban részesülnek. Mindhárman ki voltak szemelve országlásra, a mint betöltendették a megszabott 25. évet — András és Janka együtt, Mária Janka halála után — és csak az a furcsaság a végrendeletben, hogy Janka magtalan halála esetére András ne maradjon a trónon, hanem mondjon le a királyságról (a mi nincs ugyan így megemlítve, de önként következik a dologból), elégedjék meg a salernói fejedelemséggel és hűbéri esküt esküdjön utódjának, a törvényes örökösnek, legyen ez király vagy királynő, Szicília trónján. Arról, hogy Janka halálának esetében András elvegye Máriát, persze most már szó sem lehetett, mert akkor midőn a végrendelet megíratott (1343 január 16.) András és Janka mint láttuk, már férj és feleség voltak és közöttük a házasság befejezett tény volt, nemcsak *de jure*, hanem *de facto* is. Lajos magyar király is valószínűleg nős ember volt már ez időtájt s azért Máriát I. Károly magyar király fia közül csak István herceg vehette volna el. Máriának azonban a sors már férjet választott, t. i. Károly durazzói herceget, ki őt egy egykorú hivatalos okirat tanúsága szerint,¹ már 1343 márczius 26-án, még pedig előleges pápai dispensatioval vette el nőül. Pór Antal szerint a pápai fölmentő levél »álútagon« szerzetelt meg. Forrást nem idéz szerzőnk, de bizonyára a pápának azon levelére alapítja állítását, melyben VI. Kelemen avval mentegetődik Lajos magyar király előtt, hogy ő házassági engedélyt adott ugyan Durazzói Károlynak (sub certa forma concessimus), hogy bármely nemes nővel, ki hű és loyális híve az egyháznak és kivel első vagy másodfokú rokonságban nem áll, házasságra léphessen; de ő szentségének esze ágában sem volt az, hogy Durazzói Károlynak Máriát volt szándékában elvenni.² Egy kis kapacitálással azonban talán sikerülend Pór Antalt meggyőznöm, hogy VI. Kelemen nem volt oly ártatlan ebben a dologban, mint a milyennek ő magát feltüntetni akarta. Mindenekelőtt figyelmeztetnem kell arra, hogy Mária és Durazzói Károly harmadfokon vérrokonok voltak és a vérrokonság közöttük még közelebb volt, mint pl. András és Janka közt. Ez utób-

¹ Camera, 7. l.

² Theiner I. 718.

biak egybekeléséhez, mint láttuk, specialis pápai dispensatióra volt szükség. Elhagyjuk már most, hogy VI. Kelemen *carte blanche*-ot adott volna a hercegnek, hogy harmadfoku rokonai közül válasszon ki magának feleséget és hogy a politikai tekintetekből oly fontos helyzetben lévő Mária-ról, a presumptive trónörökös-ről, teljesen feledkeztek volna az avignoni kancelláriában? *Credat Judaeus!* Továbbá, ha VI. Kelemtől csakugyan hamis úton csikarták ki a házassági engedélyt és ő őszintén nem Durazzói Károlynak szánta volt Mária-t, hát — ejnye! — kifogyott volt-e az avignoni szertárban a lánczos-lobogós, menydörgös pápai ménkü? VI. Kelemen egy tollvonással megsemmisíthette volna a hamisan kicsalt engedélyvel kötött házasságot és felelőségre vonhatta volna a bűnös ámitokat! Az egész dologból eléggé világos az, hogy mind Nápolyban, mind Avignonban lényeges nézet-változás állt be, s hogy arra a meggyőződésre jutott volt mindkét udvar, hogy nagy hibát követek volt el Róbert király és XXII. János pápa, midőn az a szicíliai trónról egyszer már kitürt magyarországi Anjou-ágot ismét belevonták a trónörökösödés ügyébe.

Miután Janka 1326-ban született, Róbert király végrendelete értelmében az 1351. év előtt nem volt volna szabad beleavatkoznia a kormányzásba. De ámbár uralkodásának elején (Camera szerint (4. l.) 1343 augusztus végéig) rendeleteit a Róbert által kinevezett kormánytanács hozzájárulásával, tanácsával és helybenhagyásával (de consensu et consilio et assensu) írta alá: csakhamar megunta a vezető szalagokat s teljesen önállóan és függetlenül kezdett intézkedni az ország ügyeiben.¹

Ugyanazon végrendelet világos megsértését képezte továbbá Durazzói Károly házassága is, mert Mária-t, mint láttuk, Lajos magyar király akadályoztatása esetében a francia király egyik vagy másik fiának kellett volna elvennie. Ez azonban nem akadályozta meg a kormánytanács négy tagját (Filippo di Sanguineto, úgy látszik, nem volt jelen),² hogy személyes jelenlétükkel tiszteljék meg

¹ Erzsébet királyné, András anyja Nápolyban első ízben 1343. július 24-től szeptember 14-ig tartózkodott és Rómából visszajövet másod ízben, október elejétől 1344 február végéig. L. Thuróczy *Chronica Hung.* pars. 3. cap. 4. Küküllői János a fönnebb mondottakkal megegyezőleg írja, hogy »cum igitur haec regina (Erzsébet) in Neapoli resideret et vidisset nurum suam, dominam Joannam, superbem et ambitiosam . . . mundani honoris avidam« stb.

² L. a pápa dicsérő megjegyzését róla 1344 decz. 15. *Tört. Tár.* 1894. 241.

Károly és Mária nyilvános és nagy ünnepélyességgel tartott esküvőjét 1343 július 14-én. Jelenvoltak ez alkalommal Janka királynő és férje András is és a »Pacta seu capitula matrimonialia«-ban sűrűn vannak idézve a megszegett végrendelet intézkedései.

Midőn azután 1348-ban Janka eladta vagy elajándékozta Avignont a pápának, Róbert király végrendeletéből alig maradt egy-két foszlány. Jankának persze volt gondja arra, hogy mindaz, a mit a végrendelet az ő érdekében rendelt el, a legnagyobb precisióval legyen megtartva. Nagypjának a testamentomát folyvást idézi, mint az ördögről mondják, hogy idézi a bibliát,¹ eszesen kiválogatott passusokban a maga czéljainak elérésére.

Hogy pedig Róbert király Andrást csakugyan királynak szánta, azt egykorú tanúktól tudjuk; még pedig Petrarcatól,² Boccacciotól³ és Cola Rienzitől.⁴ Azonkívül föl kell tennünk Sancia özvegy királynéről, ki jelen volt a végrendelet kiállításánál, hogy ismerte férje kívánságát és halála után is tiszteletben akarta tartani azt. Már pedig ha Róbert király nem akarta volna Andrást megkoronáztatni, úgy aligha sürgette volna özvegye András megkoronáztatását Avignonban.⁵

¹ »Nincsen Isten.« *Zsoltárok könyve* XIV. 1.; LIII. 2. Azt, a mit némely krónikák mint pl. Gravina mesélnek és a történetírók ismételnék, hogy t. i. Janka nem tudott semmit Mária házasságáról s hogy a fogát csikorgatta midőn meghallotta stb. stb. fényesen megezáfolja Ágnes durazzói anyahercegné egy adománylevele fivére, Périgord bíboros részére, melyben megköszöni ennek fáradozásait és kegyeit Károly (és Mária) házassága ügyében »et pro laboribus aliis quos subit et subit ad praesens pro negotiis inclitae dominae Joannae.« Baluzius *Vitae Pont. Avin.* II. 628. A levél 1334 május 2-áról van keltezve.

² Rex Robertus »regni gubernacula successoribus, quos matrimonio junxerat, tradidit.« Petrarchae *De rebus memorand.* lib. I. tract. I. Cap. 26.

³ Erről majd alább bővebben.

⁴ »Mundus . . . non ignorat qualiter quondam rex Robertus, decedens, . . . regem Andream legitimum in regno constituit successorem et in regem statuit legitimum coronari. Epistolario. Gabrielli kiadásában 149. l.

⁵ VI. Kelemen András királyhoz 1344 febr. 2. Raynaldusnál 1344. no. XVI. és *Tört. Tár* 1894. 17. l.